

Lærkefalken *Falco subbuteo* som ynglefugl i Danmark, med særligt henblik på perioden 1998-2008

JESPER TOFFT

(With a summary in English: *The Hobby Falco subbuteo as a breeding bird in Denmark*)

Indledning

Lærkefalkens er en meget sjælden og skjult levende ynglefugl i Danmark. Dens yngleforshold i landet er ikke tidligere undersøgt og beskrevet systematisk, og der foreligger kun sparsomme oplysninger om emnet i den ornitologiske litteratur. De fleste oplysninger om arten relaterer sig til udbredelse og forekomst, men stort set ikke til ynglebiologiske aspekter.

I Dansk Ornitologisk Forenings projekt om *Truede og sjældne ynglefugle* – det såkaldte DATSY-projekt (Grell 1999, Grell et al. 2004) – er der gjort en stor indsats for at oplyse om arten, og i den forbindelse er der i årene 1998-2008 indsamlet så mange oplysninger om såvel forekomst som ynglebiologi, at det har gjort en publicering som den nærværende mulig. Denne artikel sammenfatter resultaterne vedrørende bestand og ynglesucces, og i den forbindelse har projektet opsøgt lærkefalkkeksperter i landene omkring os, hvorfra bl.a. oplysninger om status og tendenser i bestandene er indsamlet. Men derudover er ind-

hentet et betydeligt materiale om Lærkefalkens yngleforshold og ynglebiologi i Danmark, et emne som ikke tidligere har været behandlet i detaljer i dansk ornitologisk litteratur. Denne del er her sammenfattet i Appendix.

Materialer og metode

Skriftlige kilder. Al tilgængelig litteratur på dansk siden 1950 er gennemgået, mens oplysninger fra før 1950 er hentet fra Donark (1953) og Løpenthin (1967). Hvad vore nabolande angår er monografierne af Fiuczynski (1987) og Chapman (1999) samt en række artikler gennemgået. Chapman (op.cit.) opsummerer den væsentligste internationale (især europæiske) litteratur om Lærkefalken frem til udgivelsestidspunktet.

Overvågning af det sønderjyske yngleområde. På den sydlige halvdel af Als samt en del af Sundeved er der konstateret en fast tilstedeværelse af 3-6 sikre samt flere mulige par hvert år. I dette område er der i årene 1998-2008 foretaget en mål-

rettet eftersøgning af arten på alle potentielle ynglepladser, og de kendte ynglesteder er overvåget. En meget væsentlig del af vores viden om Lærkefalkens yngleforhold stammer fra dette område.

Indsamling af data gennem DATSY-projektet. Som arts koordinator for Lærkefalken fungerede Kurt Storgaard i årene 1998-2000, mens jeg var etog hvervet i årene 2001-2008. Det er kun få oplysninger om ynglende Lærkefalk, som er indsendt spontant, og det har krævet en opsøgende indsats at få indsamlet et fyldestgørende materiale fra observatører og interesserede rundt om i landet. Det er sket dels gennem direkte henvendelse til personer, som færdes i potentielle og tidligere benyttede yngleområder i de sydlige dele af landet, dels gennem oplysninger i DOF-basen, som i flere tilfælde har drejet sig om ynglefund.

Information. Med henblik på at øge interessen og opmærksomheden om Lærkefalken blandt danske fugleinteresserede har der i DATSY-perioden været artikler i tidsskrifterne *Fugle i Felten* (Tofft 2003, 2007) og *Panurus* (Tofft & Dichmann 2006) samt to nyhedsartikler og andet stof, inkl. en monitoringsplan for arten, på DOFs hjemmeside (www.dof.dk/DATSY). Nogle af disse publikationer har resulteret i omtale i andre medier, bl.a. i dagblade og tidsskrifterne *Dyrevennen* og *Skoventen*. Endvidere er der i DOFs DATSY-rapporter årligt givet status for arten, og halvvejs gennem projektet en mere udførlig redegørelse (Grell et al. 2004). Desværre har disse informationsfremstød ikke resulteret i nogen fremgang i antallet af rapporterede ynglefund.

Definitioner på sikre/mulige ynglepar. De registrerede fund er i undersøgelsen opgjort som a) *sikre par*, dvs. par med konstaterede æg/unger eller i det mindste med fast optræden og territoriehævdelse på egnet ynglested gennem hele sæsonen, eller b) *mulige par*, hvor en eller to voksne fugle er set regelmæssigt i egnet yngleområde, men uden konkrete tegn på ynglevirksomhed som territoriehævdelse m.v.

Registreringsproblemer. Lærkefalken går overalt for at være en meget "svær" art, og der kan være betydelige vanskeligheder med at registrere ynglepar og ikke mindst ynglesucces. Dette har også haft betydning i denne undersøgelse, hvor det formodes at nogle par er overset. Selv om Lærkefalken kan skriges nær reden, især ved tilstedeværelsen af mulige prædatorer eller andre trusler, optræder den normalt stilfærdigt, og når fuglene sidder tavs i trækronerne, er de svære at få øje på nedfra. I rugetiden holder de særlig lav profil, og selv i ungetiden kan det være nødvendigt med

adskillige besøg på lokaliteten før en eventuel ynglesucces kan fastslås. Ungerne kan skriges noget op omkring fodring, men kan ellers være tavse i lang tid, så deres tilstedeværelse nemt overses. Her spiller den generelt lavere ornitologiske aktivitet efter midsommer i både skove og det åbne land også en rolle. Det er endvidere sandsynligt, at en del udføjne ungekuld i sensommeren er blevet antaget for at være nordiske trækfugler.

Forekomsten før 1998

Donark (1953) og Løppenthin (1967) samlede alle tilgængelige oplysninger fra de første ornitologiske optegnelser i 1700-tallet og frem. Af disse fremgår, at Lærkefalken frem til slutningen af 1800-tallet ansås for at være en ret almindelig ynglefugl i det meste af landet, dvs. den østlige halvdel af Jylland samt øerne. Herefter blev den stadig mere fåtallig. For perioden 1890-1940 opregnes i alt godt 80 kendte ynglepladser i Danmark, heraf over halvdelen på Sjælland, men også en del i det østlige Jylland (Donark op.cit., Jørgensen 1989). For årene efter 2. verdenskrig opregnede Donark (op.cit.) kun ni kendte aktuelle ynglepladser; lokaliteterne blev ikke angivet, men sandsynligvis var det nogenlunde samme områder som i dag, nemlig de sydlige og sydøstlige egne af landet. Han anslog bestanden på det tidspunkt til kun 10-20 par på landsplan, men med tanke på hvor diskret arten optræder på ynglepladsen, og på datidens meget lavere ornitologiske aktivitet, har Lærkefalken utvivlsomt også dengang været overset i et ikke helt ubetydeligt omfang. Men at bestanden var gået tilbage, kan der næppe stilles spørgsmålstegn ved. Løppenthin (op.cit.) var enig i Donarks estimat, dvs. 10-20 par på landsplan, og havde formentlig ingen nye oplysninger af betydning til rådighed.

Den første store systematiske undersøgelse af Danmarks ynglefugle var den første atlasundersøgelse i 1971-74, der fik rigtig mange undersøgere ud i landskabet (Dybbro 1976). Samtlige ynglende fuglearter blev kortlagt på basis af et net af 5×5 km kvadrater, alligevel blev der over de fire år kun fundet otte sikre og sandsynlige ynglepar af Lærkefalk (og ikke over tre på et enkelt år). På denne baggrund konkluderedes det, at Lærkefalken havde nået et nyt lavpunkt med en landsbestand på kun 5-10 par.

Jørgensen (1989) angav en årlig bestand på godt 10 par. Baggrunden var tilgængelige skriftlige kilder samt nye oplysninger, som bl.a. blev indsamlet gennem DOFs rovfuglegruppe. Der var ingen

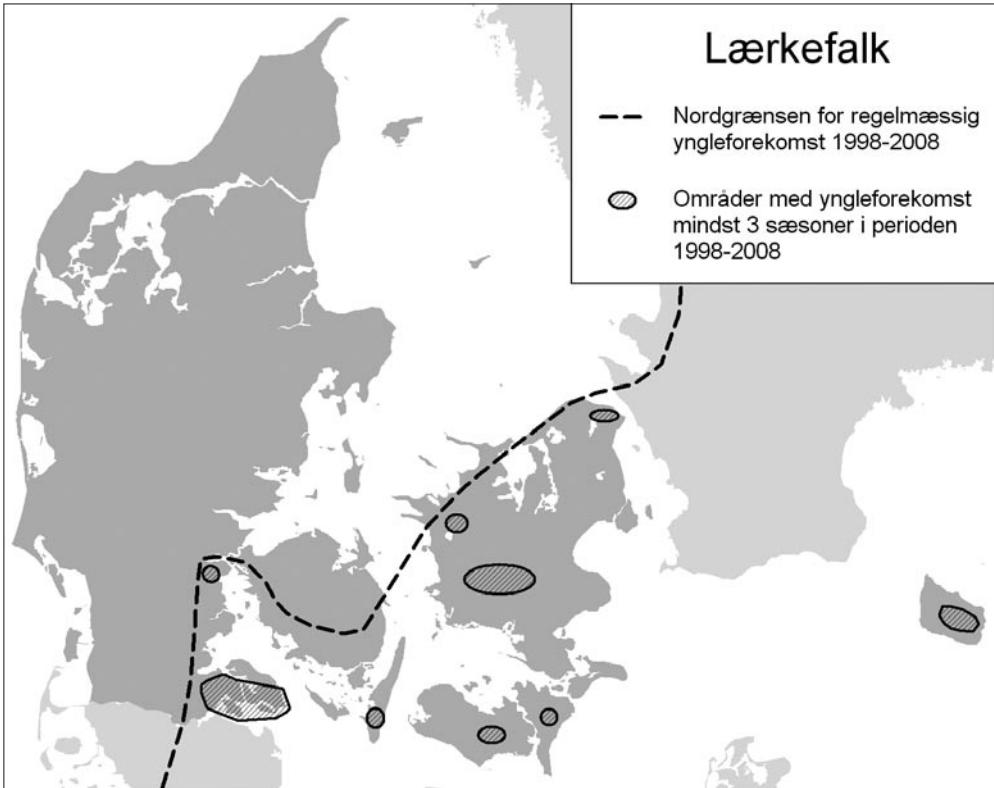

Fig. 1. Lærkefalken er pletvist udbredt syd og øst for den stiplede linie. Områder med konstante yngleføremkomster gennem flere år er indtegnet, herunder undersøgelsesområdet på Als-Sundeved.

The Hobby in Denmark is patchily distributed south and east of the indicated border, with only sporadic breeding attempts in the rest of the country.

konkrete angivelser af ynglelokaliteter, men der blev nævnt mere eller mindre regelmæssige forekomster på Sjælland, Langeland, Lolland-Falster og Bornholm samt i Nordjylland. Laursen (1995) nævnte et ynglefund i Østjylland, hvor et par med tre flyvefærdige unger blev set i august 1992 ved Fejstrup Krat nær Frijsenborg Gods.

Den anden atlasundersøgelse gennemførtes i årene 1993-96, efter samme metodik som den første (Grell 1998). Under dette projekt blev der kun gjort i alt fire ynglefund, og på den baggrund konkluderedes det, at landsbestanden var så lav som 1-5 par årligt.

DATSY-undersøgelsen 1998-2008

Af Tabel 1 fremgår, at der er fundet et meget varierende antal par pr år, med 18 som det højeste. At antallet var lavt de første år kan hænge sammen med en ret "passiv" dataindsamling i de år. Fra og med 2001 blev der foretaget en mere opsø-

gende indsamling af data. Men selv i de senere år i perioden, hvor undersøgelsesaktiviteten var ret stabil, svingede antallet af registrerede par meget fra år til år. Det sønderjyske undersøgelsesområde (Fig. 1) er det eneste område, hvor der er foretaget en målrettet overvågning i næsten alle årene. Alligevel ses der her 1-2 sikre par i de svageste år mod 6 i de bedste år. Der ses ingen stigende eller faldende tendens for landet som helhed.

Undersøgelsen har fået kortlagt Lærkefalkens udbredelse i Danmark. Arten yngler åbenbart kun regelmæssigt syd og øst for en linje fra grænsen op gennem Sønderjylland og Østjylland til Kolding-egnen og derfra tværs over Fyn og Sjælland (Fig. 1). Kun fire af de sikre fund er gjort uden for dette område. Lærkefalken i Danmark har således i dag en sydlig og østlig udbredelse, og det har tilsyneladende ikke ændret sig siden 1950'erne.

Her følger en gennemgang af fundene i de forskellige landsdele. Se også Tabel 1.

Tabel 1. Rapporterede ynglepar af Lærkefalk under DATSY-projektet¹, fordelt på landsdele. I de angivne intervaller er det mindste tal antallet af sikre par, det højeste tal antallet af sikre plus mulige par (se teksten).

Breeding pairs of Hobby in Denmark reported during 1998-2008. The lower limits of the intervals are confirmed breeding pairs (with or without success), while the upper limits include likely but unconfirmed pairs.

Landsdel	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Sønderjylland	1-2	2	4-5	6-7	5-6	5-7	3	6	3-4	3-4	6-7
Kolding/Chr.feldt	1	1			1			1			
Østjylland						0-1	1-2	1-3			
Himmerland			1			1					
Fyn og Langeland						0-1	1	1	1-3		
Sjælland	0-2	2			1			3-4	3-4	1-3	1-2
Lolland-Falster	1	1		1-2		1	1-2	2	0-1	0-1	2
Møn										1	
Bornholm	1	0-2	1-3	1	0-2	3		1-2	3	2-3	2
I alt	4-7	6-8	6-9	8-10	7-10	10-13	6-7	15-18	11-18	7-12	11-13

¹ Der er ikke fuldstændig overensstemmelse med de tal, der er publiceret i DATSY-projektets årsrapporter, fordi der i flere tilfælde er indgået nye oplysninger efter deadline for de årlige beretninger.

Sønderjylland. Den sydlige halvdel af Als og det tilgrænsende Sundeved er, ud over Almindingen på Bornholm, det eneste område, hvor der findes op til flere par hvert år. I de bedste år (2001, 2005, 2008) er der fundet seks sikre par, og den reelle bestand i området har formentlig ligget i niveauet 4-8 par årligt. I alt 13 forskellige lokaliteter er benyttet i perioden.

Kolding/Christiansfeld. I et område med spredte småskove og agerland mellem Kolding og Christiansfeld er der i flere år konstateret et par, som de fleste år vistnok ikke havde ynglesucces; men i 2005 blev der fundet en rede med tre unger i en elmast. Meget tyder på, at området årligt eller næsten årligt har huset ynglende Lærkefalk gennem en årrække.

Østjylland. I området omkring og mellem Vejle og Horsens fjorde er der i perioden registreret sikre par to steder og mulige ynglepar yderligere to steder. Disse områder er formentlig ikke besøgt hvert år, men arten kan være overset.

Himmerland. Der foreligger to registreringer af par i det østlige Himmerland – på to forskellige lokaliteter. Der er ingen tegn på regelmæssig forekomst.

Fyn og Langeland. Der er fundet overraskende få par på Fyn med øer i undersøgelsesperioden. På selve Fyn kun ét muligt par et enkelt år på Midt-fyn. Derimod har der været produktive ynglepar

to steder på Langeland, det ene sted gennem to eller måske tre år, og på en tredje lokalitet på denne ø har der været en mulig yngleforekomst.

Lolland-Falster. Oplysningerne er koncentreret om kun to lokaliteter, dels området ved Maribosøerne på Lolland med stort set årlig forekomst af et enkelt par (i 2008 to par), dels en lokalitet på Falster med næsten årlige iagttagelser, men hvor der aldrig er set unger. Det sidste kan kan evt. skyldes, at parret flytter rundt i området, men bruger samme fourageringsområde, hvor de rapporterede iagttagelser især stammer fra.

Sjælland. De fleste år er der fundet 1-3 sikre par på hele øen. Der er i flere år fundet 1-2 par mellem Tissø og Jyderup. Et andet område med registreringer over flere år er det store sø- og skovområde mellem Slagelse, Sorø, Ringsted og Tystrup-Bavelse Sø, hvor der er registreret par 3-4 forskellige steder. Et enkelt år er et par fundet i Sydøst-sjælland nær Rønnede. Og i 2005-2008 blev der fundet sikre og mulige par på tre lokaliteter ved Gribskov og på Helsingør-egnen.

Møn. Der havde ikke været set lærkefalkepar på Møn i mange år, da et par med ynglesucces blev fundet i 2007. Desværre gentog succesen sig ikke i 2008.

Bornholm. Almindingen på Bornholm huser en del moser, og det er et traditionelt yngleområde for Lærkefalken. Parrenes nøjagtige redesteder

har vist sig vanskelige at lokalisere, men fuglene ses regelmæssigt fouragere i bl.a. Ølene, Baste-mose og Paradisbakkerne. I sensommeren ses par med udføjne unger i området. Det vurderes at der yngler 2-3 par årligt.

Ungeproduktion. DATSY-undersøgelsen har for første gang i Danmark givet data om Lærkefal-kenes ungeproduktion. For 1998-2008 foreligger der oplysninger om i alt 90 ynglepar, og for 72 af dem er yngleresultatet kendt. Heraf fik 15 (21%) ingen unger, mens de øvrige 57 par fik i alt 120 udføjne unger. Ungeproduktionen var således 1,7 unger pr par (N = 72) og 2,1 unger pr succesfuldt par (N = 57).

Blandt de udføjne kuld er den hyppigste størrelse to unger, efterfulgt af tre og én. Kun to kuld havde fire udføjne unger, begge i Almindingen på Bornholm i hhv. 2003 og 2007.

Forekomsten i vore nabolande

I de fleste af vore nabolande er Lærkefalken noget mere hyppig end i Danmark, hvilket også viser sig ved den regelmæssige forekomst af nordiske trækfugle, der gæster landet. I Finland regnes med en bestand på 2500-3500 par og i Sverige ca 2000 par (Olsen 2007). Arten yngler så langt mod nord som til polarcirklen ved bunden af Den Botniske Bugt. I Skåne blev bestanden i 1978, efter flere års undersøgelser, estimeret til hele 80 par med en koncentration i den østlige del (Cronert 1978). Det menes, at denne status stadig er gældende i dag (K. Bengtsson pers. medd.). I Norge er arten indvandret i løbet af 1900-tallet som en aflægger af den midtvenske bestand. Bestanden anslås nu til at ligge på 150-200 par, de fleste i de sydøstlige grænseområder til Sverige (Steen 1994, Fløseth 1995, Olsen 2007, Steen et al. 2008). I de nordiske lande som helhed menes bestandene at være stabile (Olsen op.cit.).

I Slesvig-Holsten anslås man i 1970erne bestanden til at svinge mellem 100 og 200 par (Looft & Busche 1981), og den senere atlasundersøgelse i 1990erne bekræftede dette niveau (Berndt et al. 2002). Bestandens tyngdepunkt ligger i de sydlige og sydøstlige dele, mens der kun er få forekomster op mod den danske grænse. Også lokale tæthedsundersøgelser viser bestandenssvingninger, men på langt sigt er niveauet stabilt (Raddatz 1997, H.-J. Raddatz pers. medd.). I Mecklenburg-Vorpommern angives en noget svingende, men på langt sigt stabil bestand på 188-250 par (Eichstädt et al. 2006). I Niedersachsen er bestanden på ca 300

par (Mebs & Schmidt 2006). For Tyskland som helhed er bestanden anslået til ikke over 3600 par (Kostrzewa & Speer 2001), og efter en kritisk gennemgang af materialet når Mebs & Schmidt (op.cit) frem til ca 2900 par. Beregningerne er baseret på lokale tæthedsundersøgelser, som ikke altid er sammenlignelige, hvilket øger usikkerheden; i visse områder i det østlige Tyskland har der været betydelige tilbagegange, andre steder er bestandene stabile. Den polske bestand er på 2500-3500 par (Mebs & Schmidt op.cit.).

I Holland, der har (haft) en af de tætteste bestande i Nordeuropa, voksede bestanden til et maksimum på 1700-2100 par omkring 1990, men siden er der sket en markant nedgang til 750-1000 par (Mebs & Schmidt 2006). England har derimod oplevet en markant og stabil fremgang over en årrække, og selv om tidligere bestandsestimater har været undervurderede, er det et faktum, at udbredelsesområdet er mere end fordoblet fra midt i 1980erne til 2000 og nu næsten når grænsen til Skotland; bestanden vurderes til op mod 2500 par mod kun 500-1000 i 1990 (Clements 2001, Mebs & Schmidt op.cit., D. Oakley-Martin pers. medd.). Den franske bestand er på 7-9000 par (Mebs & Schmidt op.cit.).

Diskussion

Bestandsudviklingen

Sammenligner man resultaterne af denne undersøgelse med de tidligere oplysninger om bestanden af ynglende Lærkefalk i Danmark, kan man let få det indtryk, at der har været tale om en fremgang i de senere år. Det er da også muligt at den lille bestand på Als og Sundeved har stabiliseret sig på et lidt højere niveau end tidligere, men ellers har den lille danske bestand formentlig ligget på samme niveau siden 1950erne – danske ornitologer har blot ikke været opmærksomme på arten. Dette skyldes formentlig følgende årsager:

- arten er vanskelig at følge på ynglepladserne pga. den skjulte levevis
- den kan yngle i småskove eller andre småbiotoper som f.eks. trægrupper eller blot en elmast i det åbne land, hvor ingen eller kun meget få fuglekyndige har deres gang
- perioden omkring ungerens udflyvning i august, hvor fuglene er meget aktive, ligger i ferietiden og er samtidig en periode, hvor fugleinteresserede fokuserer på kysterne og således kun i begrænset omfang opsøger skove

- udflyjne danske unger i august-september er blevet antaget for at være nordiske trægæster
- de færreste danskere har erfaringer med arten på ynglepladsen og er derfor ikke opmærksomme på hvad de skal kigge efter

Projektet har forsøgt at råde bod på nogle af disse forhold gennem en informationsindsats, herunder udarbejdelse af en monitoringsplan med tips til hvordan man kan konstatere yngleforekomst.

Også nabobestændene i Skåne, Slesvig-Holsten og Mecklenburg-Vorpommern har åbenbart været stort set stabile gennem de sidste 20-30 år.

Forekomstmønster

Efter hvad vi ved i dag, er Lærkefalken kun er regelmæssig ynglefugl i den sydlige og østlige del af landet, dvs. Sønderjylland, Fyn/Langeland, Sjælland, Lolland-Falster og Bornholm (Fig. 1). De få og spredte forekomster nordvest for kortets udbredelsesgrænse må på den baggrund anses for tilfældige og uregelmæssige.

Inden for det danske udbredelsesområde ligger ynglelokaliteterne ganske spredt, især hvis man alene ser på lokaliteter med regelmæssig forekomst (forekomst i mindst tre sæsoner i DATSY-perioden). Lærkefalken har nogle få traditionelle yngleområder, og mellem disse ligger store ubesatte arealer; man kunne kalde dem for "traditionsområder". Et lignende mønster ses i Skåne (Cronert 1978) og i dele af Tyskland (Mebs & Schmidt 2006). Disse traditionsområder genbesættes til stadighed af nye generationer af Lærkefalke, formentlig både fordi forholdene her er særligt gunstige for fuglene, og fordi de unge hanner er tro mod fødestedet (Fiuczynski 1987). I så fald vil traditionen blive fortsat lokalt så længe der i det pågældende område opfostres hanlige unger, og området ellers ikke bliver forringet. Der er kun to sådanne områder med flere par årligt i Danmark, dels Als/Sundved, dels Almindingen, men næsten årlige forekomster af 1-2 par ses andre steder (Fig. 1). Det er dog tænkeligt, at der findes andre, men up opdagede områder af den slags i landet, især på øerne.

Det sønderjyske yngleområde er det eneste, som er overvåget intensivt i en årrække. Som en del af denne overvågning er også randområdernes småskove blevet undersøgt, hvorved området har kunnet afgrænses som vist på Fig. 1. Men selv her har vi sandsynligvis ikke kunnet finde alle parrene.

Det sønderjyske yngleområde dækker 410 km² landareal, så de kendte 3-6 par gennem de senere år svarer til en tæthed på 0,7-1,5 par pr 100 km². I en række tyske delområder ligger tætheden på

2,7-3,0 par pr 100 km² (Mebs & Schmidt 2006); i et 150 km² stort område i Pinneberg amt nordvest for Hamburg er fundet en tæthed på 3,5 par pr 100 km² (H.-J. Raddatz pers. medd.), og i Naturpark Lüneburger Heide i Niedersachsen fandtes i perioden 1988-1998 3-7 par årligt på et areal på 230 km² (1,3-3,0 par pr 100 km²; Lütkepohl & Prüter 2000). I Norges tættest besatte område regnes med 3 par pr 100 km² (Steen et al. 2008).

Det er svært at foreslå en god forklaring på, hvorfor Lærkefalken har så tynd en bestand i Danmark. I Tyskland er bestandstætheden høj til et stykke op i Holsten, men falder så op gennem Slesvig (Berndt et al. 2002). Men både her og i Danmark synes der at være gode føde- og redemuligheder, så ud fra det burde Danmark have en betydeligt større bestand. Måske spiller det atlantiske klima en rolle, men på den anden side er bestanden stigende i England, og i Holland findes den også ude på vadehavsøer som Texel.

Bestandens størrelse

I undersøgelsesårene blev der fundet mellem 4 og 15 sikre par (og dertil op til 7 mulige par) pr år. Dette kunne umiddelbart tyde på til en dansk bestand 10-20 par.

De tilsyneladende ret store svingninger i antallet er muligvis ikke reelle. I hvert fald synes andre bestande at ligge på ret stabile niveauer. I Norge er det således erfaringen, at bestanden ikke svinger særlig meget, og at tilsyneladende forsvundne par – i hvert fald i traditionelle områder – normalt bare er flyttet til en nærliggende lokalitet inden for området, hvor de først er genfundet efter nogen tid (O.F. Steen pers. medd.). Også i det holstenske undersøgelsesområde i Pinneberg har bestanden ligget på et stabilt niveau (4-6 par; Raddatz pers. medd.). Det er nærliggende at antage, at noget tilsvarende gælder i Danmark, inkl. det stærkt overvågede sønderjyske yngleområde, og at bestanden altså er mere stabil end tallene umiddelbart viser.

Til DOF-basen bliver der rapporteret en del Lærkefalke, som er set i yngletiden uden for de kendte ynglelokaliteter (men dog på sydøst-siden af udbredelsesgrænsen i Fig. 1). Følgende oversigt dækker fugle set mindst 6 km fra en kendt yngleplads i perioden 10. juni – 15. august:

2004: 22 observationer fordelt på 18 lokaliteter

2005: 13 observationer på 13 lokaliteter

2006: 12 observationer på 12 lokaliteter

2007: 7 observationer på 7 lokaliteter

2008: 22 observationer på 19 lokaliteter

I Sønderjylland yngler nogle Lærkefalker i gamle kragereder i elmastere. Foto: Klaus Dichmann.

Det er selvfølgelig svært at vide hvor mange (om nogen) af disse, der var ynglefugle, og hvor stor en andel af de faktiske observationer, der er indrapporteret. Men tallene taler i hvert fald ikke direkte imod et skønnet bestandsniveau på 15-30 par årligt i undersøgelsesperioden, dvs. 5-10 årlige ynglefremkomster udover de registrerede. I Norge har man fundet, at bestanden er betydeligt større end tidligere antaget, antageligt alene pga. mere grundige undersøgelser (Steen et al. 2008).

Ynglesucces

Den konstaterede ynglesucces i Danmark var 1,7 udføjne unger pr par og 2,1 pr succesfuldt par. En undersøgelse fra Buskerud i Norge (Steen et al. 2008) viste 1,9 unger pr par (N = 43) og 2,4 unger pr par med succes (N = 35). I Norge var der 19% mislykkede yngleforsøg, i Danmark 21%, en forskel der ikke er statistisk signifikant ($\chi_1^2 = 0,084$, $P = 0,77$), mens signifikansen af den lidt højere ungerproduktion i den norske undersøgelse ikke kan testes på det givne grundlag. I et undersøgelsesområde i Pinneberg Amt ved Hamburg fandt H.-J. Raddatz (pers. medd.) i årene 1997-2008

gennemsnitligt 1,7 unger pr par og 2,4 unger pr produktivt par (N = 64).

Nye østtyske undersøgelser (K.D. Fiuczynski pers. comm.) viser generelt en ungerproduktion på 2,2-2,4 unger pr produktivt par, men en stadig mindre succesrate for de par, der yngler i træer, så ungerproduktionen pr yngleforsøg for disse par kun er 0,7-0,9. Par der yngler i elmastere har en betydeligt bedre succesrate, så deres ynglesucces ligger på 1,6-2,0 unger pr yngleforsøg. Det kan åbenbart betale sig at yngle i elmastere, selv om ungerne her er direkte udsat for sol, regn og blæst. Årsagen er sandsynligvis, at fjender, måske især Duehøgen *Accipiter gentilis*, har svært ved at angribe et kuld unger i en elmast. Materialet fra Danmark omfatter blot otte reder i elmastere; de producerede henholdsvis 3 (5 reder), 1 (2) og 0 (1) unger.

I et område ved Berlin, hvor Lærkefalkene er blevet fulgt gennem ikke mindre end 50 år, toppede bestanden med 30 par omkring 1960 og gik siden jævnt tilbage til nu kun 4-5 par (2005). Tilmed er reproduktionen nede på én unge pr par totalt. Som mulige årsager angives en stærkt sti-

gende bestand af Duehøg, manglende redemuligheder samt muligvis en mindre fødemængde og evt. faktorer i vinterkvarteret, hvor forholdene ikke er nærmere kendt (Fiuczynski 2007).

DATSY-projektet og jeg selv vil gerne rette en stor tak til alle som har bidraget med oplysninger i DATSY-perioden. En særlig stor tak rettes til *Lærkefalte-teamet* fra det sønderjyske undersøgelsesområde, som gennem 10 år har gjort en stor og vedholdende indsats med at overvåge denne lokale bestand: Kaj Abildgaard, Klaus Dichmann, Gert Fahlberg, Egon Iversen, Martin og Orla Jessen, samt nu afdøde Henning Christiansen. Desuden rettes en stor tak til Dr Klaus Dietrich Fiuczynski og Hans-Jürgen Raddatz, begge Tyskland, for mange gode råd, inspiration og oplysninger samt adgang til datamateriale. For inspiration og værdifulde oplysninger takkes Odd Frydenlund Steen (Norge), Kenneth Bengtsson og Roine Strandberg (Sverige), og Darren Oakley-Martin (England).

Summary

The Hobby *Falco subbuteo* as a breeding bird in Denmark

The Hobby is a scarce breeding bird in Denmark, although it may have been fairly common until late in the 19th century. Donark (1953) estimated the breeding population at 10-20 pairs, Dybbro (1976) at 5-10 pairs, and Jørgensen (1989) at slightly more than 10 pairs. During an atlas-study in 1993-96, only four breeding pairs were recorded in total, and it seemed that the population was as low as 1-5 pairs (Grell 1998).

The study here reported dates from the years 1998-2008, where a network of observers recorded rare breeding birds all over the country. The results for the Hobby are summarised in Table 1, where the highest number of pairs in any year was 15 confirmed, and 18 in total. Given the difficulties in locating breeding Hobbies, and the apparent variation from year to year, the total population is tentatively estimated at 15-30 pairs. Almost all pairs have been found in the southeastern part of the country, with only four breeding attempts during the study period recorded north of the line in Fig. 1. A core area is found in southern Jutland near the east coast and the German border (Fig. 1; 3-6 pairs recorded annually). Of 72 pairs, 57 successfully fledged a total of 120 young (1.7 per pair, 2.1 per successful pair).

Much higher population levels of Hobbies are found in neighbouring countries. In Scania, south Sweden, about 80 pairs occur (Cronert 1978); in Norway, where the species immigrated during the 20th century, there are 150-200 pairs, mainly in the southeastern part (Steen 1994, Fløseth 1995, Olsen 2007, Steen et al. 2008); and in Schleswig-Holstein, northern Germany, the population numbers 100-200 pairs (Looft & Busche 1981, Berndt et al. 2002). Healthy populations also exist in other parts of Sweden and Germany, in the Netherlands, and in England.

The Danish Hobbies arrive on the breeding grounds from late April to mid May and leave in late September, although juveniles may linger until mid October. The preferred breeding habitat is woods up to about 30 ha with no resident Goshawks in the neighbourhood.

In parts of Central Europe Hobbies have begun to place their nests in old Crow nests in pylons in the open country, where the production of young per pair is higher than at traditional nest sites in trees. The reason seems to be that predation rates on nests in pylons are much lower than elsewhere (K.D. Fiuczynski pers. comm., Mebs & Schmidt 2006). The habit has spread to Denmark where some Hobby pairs in southern Jutland are now nesting in pylons.

Referencer

- Berndt, R.K., B. Koop & B. Struwe-Juhl 2002: Vogelwelt Schleswig-Holsteins. Bd. 5: Brutvogelatlas. – Wachholtz Verlag, Neumünster.
- Chapman, A. 1999: The hobby. – Arlequin Press, Chelmsford/Essex.
- Clements, R. 2001: The hobby in Britain: a new population estimate. – *British Birds* 94: 402-408.
- Cronert, H. 1978: Lærkefalkens forekomst i Skåne. – *Anser* 17: 101-108.
- Donark, T. 1953: Falkenes udbredelse og forekomst II. – *Dansk Orn. Foren. Tidsskr.* 47: 36-55.
- Dybbro, T. 1976: De danske ynglefugles udbredelse. – DOF, København.
- Eichstädt, W., W. Scheller, D. Sellin & K.-D. Stegmann 2006: Atlas der Brutvögel in Mecklenburg-Vorpommern. – Steffen Verlag, Friedland.
- Fernández, J.A. 1974: Donana – Spain's wildlife wilderness. – Editorial Olivio, Sevilla.
- Fiuczynski, K.D. 1987: Der Baumfalk. – A. Ziemsen Verlag, Wittenberg-Lutherstadt.
- Fiuczynski, K.D. 2007: Populationsdynamik des Baumfalken (*Falco subbuteo*) in den letzten 50 Jahren in Berlin mit Anmerkungen über die anderen Greifvögel. – *Sitzungsber. Ges. Naturf. Freunde Berlin* 46: 48-57.
- Fløseth, L. 1995: Projekt Lærkefalk i Østfold 1995. – *Natur i Østfold* 14: 105-108.
- Grell, M.B. 1998: Fuglenes Danmark. – Gads Forlag & DOF, København.
- Grell, M.B. 1999: Truede og sjældne ynglefugle i Danmark 1998. – *Dansk Orn. Foren. Tidsskr.* 93: 105-126.
- Grell, M.B., H. Heldbjerg, B. Rasmussen, M. Stabell, J. Tofft & T. Vikstrøm 2004: Truede og sjældne ynglefugle i Danmark 1998-2003. – *Dansk Orn. Foren. Tidsskr.* 98: 45-100.
- Jørgensen, H.E. 1989: Danmarks Rovfugle – en statusoversigt. – Frederikshus, Maribo.
- Kostrzewa, A. & G. Speer 2001: Greifvögel in Deutschland, 2. Ausg. – Aula Verlag, Wiebelsheim.
- Laursen, J.T. 1995: Lærkefalken i Århus Amt. – *Gejrfuglen* 31(3): 5-9.
- Looft, V. & G. Busche 1981: Vogelwelt Schleswig-Holsteins. Bd. 2: Greifvögel. – Wachholtz Verlag, Neumünster.
- Lütkepohl, M. & J. Prüter 2000: Die Vögel im Naturschutzgebiet Lüneburger Heide. – Verlag H.M. Hausschild, Bremen.

- Løppenthin, B. 1967: Danske ynglefugle i fortid og nutid. – Odense Universitetsforlag, Odense.
- Mebs, T. & D. Schmidt 2006: Die Greifvögel Europas, Nordafrikas und Vorderasiens. – Kosmos Verlag, Stuttgart.
- Olsen, S.F. 2007: Rovfugler og ugler i Nord-Europa. – Wiggestrand Forlag, Stavanger.
- Raddatz, H.-J. 1997: Greifvögelbestände im Kreis Pinneberg von 1985 bis 1997. – Hamburger Avifaunistische Beiträge 29: 137-158.
- Raddatz, H.-J. 2004: Änderungen in der Nistplatzwahl des Baumfalken in der Barmstedter Geest/PI. – OAG-SH Rundschreiben 3/2004.
- Steen, O.F. 1994: Lærkefalken i Sørøst-Norge i perioden 1979-93. – Vår Fuglefauna 17(2): 81-90.
- Steen, O.F., A. Olsen, B.R. Skullestad, J.T. Johnsen, I. Stensrud, T.V. Sørensen & B.T. Bollerud 2008: Lærkefalken, vår minst kjente falk. Tetthet, bestand og ungeproduksjon i Buskerud i årene 2000-2007. – Vår Fuglefauna 31(3): 110-116.
- Strandberg, R., R.H.G. Klaassen, M. Hake, P. Olofsson & T. Alerstam 2009: Converging migration routes of Eurasian Hobbies (*Falco subbuteo*) crossing the African equatorial rain forest. – Proc. Royal Soc. B 276: 727-733.
- Tofft, J. 2003: Lærkefalken – næsten ukendt som dansk ynglefugl. – Fugle i Felten 9(2): 6-7.
- Tofft, J. 2007: Ved lærkefalkens rede: en dagbog. – Fugle i Felten 13(3): 14-16.
- Tofft, J. & K. Dichmann 2006: Lærkefalkerefer i elmaster. En skæbnfortælling fra Sundeved. – Panurus 39(3-4): 4-8.
- Antaget 2. marts 2009
- Jesper Tofft (ravnhøj@12move.dk)
Ravnhøjvej 5, Bovrup
6200 Åbenrå

Appendix

Lærkefalkens yngleforhold i Danmark

Da der ikke forligger detaljerede beskrivelser om Lærkefalkens ynglebiologi i Danmark, baserer det følgende sig alene på observationer og data fra DATSY-undersøgelsen samt på udenlandsk litteratur.

Fænologi. Lærkefalken yngler først som to-årig, og de 1-årige fugle ankommer senere fra vinterkvarteret end de ynglemodne fugle. Mange af de fugle, der ses på trækstederne sidst i maj og først i juni, må antages at være sådanne 1-årige fugle, og det samme gælder nok dem, der om sommeren ses uden for de traditionelle yngleområder.

De danske ynglefugle ankommer til ynglepladserne fra sidst i april til midt i maj. På de sønderjyske ynglepladser er den tidligste iagttagelse d. 17. april, og normalt ses ynglefuglene første gang fra 25. april og 10-15 dage frem. Ankomsten, især af nyetablerede par, kan dog ske så sent som i anden halvdel af maj.

Ungerne vil typisk opholde sig nær redeområdet i 35-40 dage efter udflyvningen, hvilket med en gennemsnitlig udflyvning medio august vil betyde afrejse til vinterkvarteret i sidste halvdel af september, af og til senere. Både på Lolland og i Sønderjylland er der iagttaget unger på ynglestedet helt hen til omkring 15. oktober. Mindst én af forældrefuglene (typisk hannen) vil blive ved ungerne, til disse trækker bort. Også par uden ynglesucces vil ofte opholde sig i territoriet til i hvert fald midt i september.

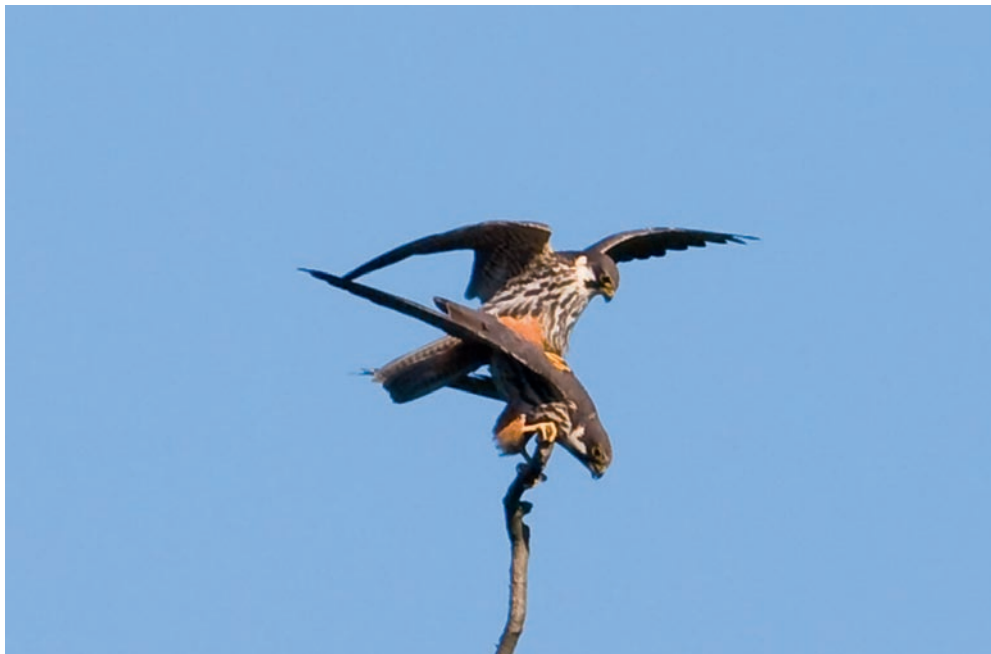
Data fra trækstederne siger ikke så meget om danske ynglefugles ankomst, fordi billedet forvirres af gennemtrækkende nordiske fugle. Der er dog aldrig foreta-

get en nærmere analyse af de nordiske Lærkefalkes træk gennem Danmark. Men meget tyder på, at de fugle, der ses på trækstederne allerede i anden halvdel af august, er 1-årige, mens det må formodes, at de første adulte fugle (i først del af september) ikke har haft ynglesucces eller er hunner, der har forladt hannen og ungerne (stadig ved ynglestedet). De øvrige fugle med ynglesucces samt ungerne er de sidste, der trækker.

Måske vil den nye teknik med satellitmærkede fugle i fremtiden give anledning til at modificere det skitse-rede billede. Fire satellitmærkede Lærkefalken i Skåne (2005-07) forlod deres unger (og formodentlig også deres mager) og trak sydpå i dagene 4.-9. september; de krydsede Middelhavet og Sahara, og passerede ækvator i Gabon d. 22.-31. oktober, før de 6.-9. november nåede vinterkvarteret i det østlige Angola og det vestlige Zambia. Dvs. et meget parallelt mønster selv om fuglene trak alene og i forskellige år (Strandberg et al. 2009, R. Strandberg pers. medd.). Materialet er dog endnu meget spinkelt.

Om efteråret trækker de nordiske fugle samtidig med de danske, skønt de ankommer noget senere til ynglestederne om foråret. De nordligt ynglende fugle tilbringer således kortere tid i yngleområdet end de danske. Modsat kan sydeuropæiske fugle yngle meget sent, f.eks. med udflyvning i slutningen af august i Norditalien (Chapman 1999) og i Sydspanien undertiden så sent som i slutningen af september (Fernández 1974).

Ynglehabitat. Lærkefalken er ganske alsidig i sit valg af levested. I det østdanske moræneland kan den fin-

De ynglende Lærkefalke ankommer sidst i april og først i maj; de danner par og etablerer territorium i løbet af maj. Foto: Erik Jensen.

des i både fladt og kuperet landskab. Varierede områder med større eller mindre løvskove og vådområder og med rigelige forekomster af småfugle og insekter er kendetegnende for de fleste danske ynglepladser. Nogle ynglesteder ligger placeret i små lunde og skove inde i landet, andre helt ud til kysten. I Sønderjylland er også helt åbent og intensivt dyrket agerland taget i brug; her kan fritstående elmaster med gamle kragereder anvendes som redested. Ynglesteder rapporteret fra udlandet omfatter desuden enkeltstående træer og trærækker (f.eks. alléer) i det åbne land. I Norge og Sverige er åbne nåleskove i nærheden af vand og åbent land, især lyse fyrrebevoksninger, blandt de typiske habitater (Olsen 2007). I Sønderjylland er de fleste par fundet i mindre (5-30 ha) løv- og blandskove uden fast tilstedeværelse af Duehøg. Men også kanter af større skove er anvendt.

Mens de danske ynglefund næsten alle er gjort i større og mindre skove, er flere og flere par i Tyskland og Holland flyttet fra skovene ud i det åbne land for at yngle (Raddatz 1997, Raddatz 2004, Mebs & Schmidt 2006), en udvikling der har været særlig mærkbar i de sidste 10-20 år. I det åbne land yngler fuglene f.eks. i små lunde, i træer der indgår i alléer, i enkeltstående træer eller i elmaster. Som den sandsynlige årsag nævnes prædationstrykket fra de voksende bestande af Duehøg og visse steder Stor Hornugle *Bubo bubo*. Habitatskiftet indebærer en flytning fra områder med gode fourageringsmuligheder (skove med vådområder) til områder uden megen føde (intensivt dyrket land), hvilket tyder

på, at en sikker redeplads er af større betydning for en vellykket ynglesæson end et godt fødeudbud i umiddelbar nærhed af reden. Hannen fanger da også under alle omstændigheder det meste af byttet flere kilometer fra redestedet. I Sønderjylland ser det ud til, at hovedføden i sensommeren udgøres af trækkende svaler, som bl.a. fanges ude over havet.

Selv om vi i Danmark endnu ikke kan dokumentere et så omfattende habitatskift som i Tyskland og Holland, har 1-3 par Lærkefalke i Sønderjylland i de senere år (2005-2008) ynglet i elmaster i meget intensivt dyrket agerland (Tofft & Dichmann 2006, Tofft 2007), og det kan godt være sket også tidligere uden at det er blevet opdaget, da der normalt ikke kommer mange fuglekiggere i sådanne områder. Fra det øvrige Danmark foreligger der endnu ingen iagttagelser af den art.

I Danmark er det kun i det sønderjyske yngleområde, at det giver mening at tale om middelfast til nabopar. Bortset fra et enkelt tilfælde, hvor to territoriehævdende par delte samme skov (afstand 1 km), er der målt afstande fra 3,2 til 10,0 km mellem nabopar; gennemsnittet var 6,9 km (n = 12). I bestande med større tætheder kan der være betydeligt mindre afstand til naboer. Looft & Busche (1981) refererer en undersøgelse fra Bad Segeberg nord for Hamborg i 1974, hvor der inden for 100 km² blev fundet syv par med en gennemsnitlig afstand til naboer på ca 3 km. I to delområder i Skåne var middelfastanden mellem naboparrene 3,7 og 3,9 km (Cronert 1978).

Der skal helst være udgåede grene nær reden, hvorfra fuglene kan holde udkig i timevis. Foto: Steen Drozd Lund, www.dan-image.com.

Parrets etablering. Når parret etablerer sig i maj, vil man kunne se akrobatiske luftlege, hvor hannen afleverer bytte til hunnen, og man kan høre fuglene skrig. Men de kan også sidde tavse i et træ i timevis. Ind imellem flyver fuglene rundt i terrænet, måske i søgen efter et egnet redested. Det er ikke almindeligt, at foregående års rede bliver genbrugt – normalt vælger fuglene en ny redeplads, som kan ligge op til 1,5 km fra den gamle, men dog oftest kun 500 m eller mindre. Valget af redested kan trække ud til omkring 1. juni, så i maj kan man undertiden se samme fugle hævde territorium flere forskellige steder. Undertiden kan tidspunktet afhænge af hvornår f.eks. et kuld krageunger forlader deres rede, så falkene kan overtage den.

DATSY-undersøgelsen har vist, at de samme yngleområder ofte benyttes over en lang årrække. Dels vil de fugle, der tidligere har ynglet i området, vende tilbage, dels vil nye par komme til, idet nogle områder åbenbart er særligt attraktive; sådanne områder kan også genbesættes efter at have været ubesatte i nogle år. Undersøgelser af farvemærkede fugle ved Berlin viste, at 85% af hannerne og 15% af hunnerne vender tilbage til fødeområdet, når de etablerer sig (Fiuczynski 1987).

En af de sønderjyske ynglelokaliteter har været besat hvert år siden i hvert fald 1996, og periodisk også tidligere. Andre lokaliteter har været besat 4-5 år i træk, og er siden genbesat efter en pause på 1-2 år. Det samme mønster ses flere andre steder, f.eks. på Lolland-Falster. Visse sjællandske og bornholmske lokaliteter ville sikkert vise en større regelmæssighed i Lærkefalkens optræden, end hvad der kan aflæses af de foreliggende data, hvis de blev grundigt undersøgt.

Redeområdet. Redeområdet defineres som det område omkring redestedet, hvor fuglene hævder territorium, dvs. forsvaret det over for artsfæller og jager større rov-fugle væk. Det vil typisk være få hundrede meter i radius. Fuglenes aktivitetsområde omfatter på den måde tre zoner: a) det snævre redeområde, b) yngleområdet, typisk ca 2 km i diameter, inden for hvilket redeområdet findes, men ofte på forskellige steder fra år til år, samt c) det langt større jagtområde, som strækker sig op til 5-6 km fra reden. Jagtområderne fra forskellige par kan ofte overlape hinanden.

Redeområdet vil normalt være præget af høje fritstående træer i en kulisse- eller parkagtig opbygning. Der

skal være luft mellem træerne, som f.eks. i gamle udtyndede bevoksninger med overstandere og lysninger. Da Lærkefalken ynder en højt placeret rede med godt udsyn, vil den ofte vælge en bevoksning på en bakke eller på en stejlkyst. Typisk for redeområdet er, at der er en del udgåede grene på de gamle træer, som kan bruges som udkigsposter. Sådanne steder vil hannen ofte sidde i rugetiden, og i ungetiden vil hunnen holde vagt fra dem. Også udflyjne unger bruger dem gerne.

Redeplaceringen. Reden kan findes i egentlig skov, i mindre lunde og trægrupper samt i elmaster og i fritstående træer i det åbne land; blot skal træerne være rimelig høje. Den er gerne placeret i 15-25 m højde, evt. mere, og således at der er frit udsyn (Chapman 1999). Det gælder formentlig også i Danmark, selv om der til DATSY-undersøgelsen kun er indgået meget få oplysninger om rederne, oftest fordi disse ikke er fundet. Lærkefalken ruger i gamle reder af andre fugle, oftest Krager *Corvus corone*, men også i reder bygget af andre kragefugle (Ravn *Corvus corax*, Råge *Corvus frugilegus*, Husskade *Pica pica*) eller rovfugle. I DATSY-undersøgelsen er der fundet syv kuld lærkefalkunger i kragereder i elmaster, alle knap 20 m oppe i master af den eneste type i området, hvor Kragerne finder underlag til at bygge stabile reder; desuden er nogle få kuld fundet i krage- og ravnreder i bøg og gran. Internationalt angives fyr som det mest anvendte redetræ, i Skåne således over 80% af samtlige reder (Cronert 1978).

Æglægning og rugning. Lærkefalken lægger normalt 2-3 æg, sjældent 4. Der foreligger stort set ingen data om æglægning i undersøgelsen. En undtagelse er en intensivt overvåget rede i Nordsjælland i 2008, hvor æglægning blev konstateret ca 27.-30. maj og udflyvning 28. juli (A. Høgsholm pers. medd.). Dette er samtidig det tidligste kendte kuld i undersøgelsen. Regnet tilbage fra udflyvningstidspunktet ser det ud til, at de fleste danske Lærkefalke lægger æg i tiden 5.-15. juni, med klækning 30-32 dage senere. Rugningen påbegyndes ved første æg, og der vil gå 2-4 dage mellem klækning af ældste og yngste unge. Senere æglægning kan finde sted ved sen etablering eller ved omlæg, og enkelte kuld er først fløjet ud omkring 1. september, hvilket vil sige æglægning omkring 1. juli. I rugetiden skaffer hannen al føde til hunnen, som er alene om at udruge æggene.

Ungernes redetid. I den første tid efter klækningen vil hunnen forblive i reden og kun forlade den ved afhentning af føde, som bringes af hannen. Når ungerne er blevet 7-10 dage gamle, vil hunnen det meste af tiden sidde på nærliggende udkigsposter. Herfra kan hun jage insekter, men ellers vil hun stadig modtage bytte fra hannen. Det foregår oftest ved at hun flyver hannen i møde op til en lille kilometer fra reden og tager byttet direkte fra hannens klør, men bytteafleveringen kan også ske siddende på en gren. Det bytte, som hannen bringer, er næsten udelukkende småfugle, som han fan-

ger langt fra reden. Han forsøger således både hunnen og ungerne. Ved en sønderjysk rede i 2005 forsvandt hannen (formentlig død), mens der var tre ca 2 uger gamle unger i reden. Her formåede hunnen at opfodre den ene af ungerne (med lokalt fangede insekter), mens de to andre unger gik til (Tofft & Dichmann 2006).

Byttet plukker hunnen nær eller på reden, før hun fodrer ungerne, idet disse først får leveret hele fugle, når de er næsten flyvedygtige.

Ved de sønderjyske reder i elmaster, som er overvåget, og hvor der er frit udsyn til omgivelserne, bragte hannen bytte fra tidlig morgen til sidst på formiddagen, og igen i tidsrummet fra ca kl. 16 til efter kl. 20 (mere end to uger gamle unger; Tofft & Dichmann 2006, Tofft 2007). Ved en rede i Nordsjælland sås et lidt andet mønster, idet der også blev set en del fodring i timerne over middag (A. Høgsholm pers. medd.). Chapman (1999) har rapporteret en fodringsfrekvens på i alt 6-8 småfugle pr dag til en hun med to-tre store unger (>20 dage gamle).

De voksne falke jager andre rovfugle samt Ravne og Fiskehejrer *Ardea cinerea* væk fra reden, mens f.eks. Tårnfalke *Falco tinnunculus*, Ringduer *Columba palumbus* og Krager ofte tolereres.

Ungerne kan flyve, når de er 28-32 dage. For de fleste danske kuld sker det sandsynligvis mellem 5. og 20. august. Fra otte overvågede sønderjyske reder (1 i træ, 7 i elmaster) fløj sidste unge ud mellem 3. og 14. august. Der er muligvis forskelle i udflyvningstidspunktet mellem forskellige landsdele, men dette er ikke undersøgt. Enkelte meget sene kuld af tydeligvis nyudflyjne unger i de første septemberdage er set på Als og Bornholm; så sene kuld skyldes sandsynligvis omlæg (Fiuczynski 1987, Chapman 1999).

Fra udflyvning til borttræk. De første dage efter udflyvningen flyver ungerne ikke særlig godt, og de sidder ofte halvsjult i bevoksninger i nærheden af reden. Først når de er 8-10 dage gamle sidder de gerne fremme på mere åbne steder ligesom forældrene. På en sønderjysk ynglelokalitet sås falkeungerne de første 1-2 uger efter udflyvningen sidde eller ligge på skorstenene og taget af en delvis ubeboet gård. En uges tid efter udflyvningen kan ungerne begynde at fange flyvende insekter, og kort efter kan de tage bytte fra de voksne i luften. Det er aldrig konstateret, at unger i deres første efterår er i stand til selv at fange fugle (Chapman 1999). De lever frem til efterårstrækket af insekter, som de selv kan fange, og af de småfugle, som forældrene – især hannen – bringer.

De første to uger opholder ungerne sig inden for en afstand af ca 300 m fra reden, men efter 3-4 uger kan de ses op til i hvert fald en kilometer fra redeområdet. Indtil afrejsen vil reden med nærmeste omgivelser dog være et fast punkt, som de jævnligt vender tilbage til. Ungerne (og forældrene) trækker bort hver for sig, og stationære unger, der holder sammen i sensommeren og det tidlige efterår, vil derfor være lokale ungekuld (Fiuczynski 1987, Chapman 1999).